ЈОВАН Р. БОЈОВИЋ

ПЕТАР ДРУГИ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ КАО ДРЖАВНИК

Тезе

Митрополит Петар Први Петровић је утемељивач црногорске државе (1784—1830). Оно што је он створио омогућило је његовом насљеднику да настави изграђивање црногорске државе у једну оновремену модерну државицу са свим својим специфичностима. Стари митрополит је још за живота размишљао о свом насљеднику духовне и световне власти у Црној Гори. Пошао је од првјенства сродности и старости па је за насљедника одредио Мирка најстаријега сина најстаријега брата Стјепана Маркова Петровића. Но како је Митар рано умро, он је за насљедника одредио синовца Ђорђија Савова Маркова најстаријега сина средњега брата. Због тога је синовца Ђорђија и послао у Русију на школовање 1825. године гдје је и ступио у Духовну академију у Петрограду. Нешто касније Ђорђија је више привлачио војнички но духовни живот па је 1828. године замолио стрица да га ослободи да не буде његов насљедник већ да му одобри да ступи у руску војну школу што је овај и урадио. Након тога он је за насљедника одредио трећег синовца Рада Томова. То је урадио тестаментом издиктираном секретару Симу Милутиновићу истог дана на неколико часова уочи смрти 18/30. октобра 1830. године. Наредног дана 19/31. октобра тестамент је прочитан на збору црногорских и брдских главара пред цетињским манастиром када је Раде Петровић (у монаштву Петар Други) Његош признат за духовног и светског владара Црне Горе о чему су сачињени и писмени документи са којима су упознати Русија и А-

стрија.[1] Претходно је истог дана закалуђерен у цетињском манастиру пред 60 калуђера.

На свеопштем народном збору одржаном у Цетињу, 23. маја / 4. јуна 1833. године, одлучено је да Раде пође у Русију гдје ће бити завладичен и посвећен за владику Црногорске митрополије. Након тога Раде је посвећен за владику у Преображенској цркви у Петрограду 6/18. августа 1833. године уз присуство руског императора Николаја Првог. Након завладичења Његоша је примио цар Николај Први. Био је то велики Његошев успјех након суровог обрачуна са гувернадуром Вуколајем Радоњићем и укидањем гувернадурства у Црној Гори и почетка сукоба са предсједником Сената Иваном Ивановићем Вукотићем.

Владика Петар Други Његош наслиједио је стрица митролита Петра Првог у 17-тој години живота. Био је то најмлађи владар у династији Петровића. Он је био последњи духовни и световни владар Црне Горе, чија је власт била обједињена у једној личности (1830—1851).

Ни о једној личности из историје Црне Горе није више писано но о Његошу. То је првенствено због његовог пјесничког стваралаштва које га је и уврстило у ред великана свјетског пјеснишитва. Ниједан народ на свијету не познаје више стихове свог пјесника. Стихове *Горског вијенца* народ у Црној Гори свих узраста и професија од неписменог или полуписменог до професора књижевности зна напамет. Он је једини владар из династије Петровића чија се титула (владика од 1833, митрополит од 1844) име и презиме замјењује једном ријечју Његош. Уобичајено је и у народу и код његових изучавалаца да се за њега каже: Његошев *Гарски вијенац*, Његошева Биљарда, Његошева Библиотека, Његошева Капела, Његошева *Луча микрокозма* и др.

Када се говори о животу и раду Његоша морају се имати у виду три основна питања: Његош као владика и митрополит Цетињске митрополије, Његош као државник и Његош као пјесник. Његош као пјесник највише је изучаван и изучава се и данас што је и природно кад се зна да је његово стваралаштво незавршена тема изучавања.

У другој књизи тротомне историје Српске православне цркве (1991) Ђоко Слијепчевић је значајну пажњу посветио Његошу као духовном челнику Цетињске митрополије. Но, без обзира на то и све досадашње радове о Његошу као владици још немамо цјеловите монографије. Потребно је написати посебну сту-

[1] Уз извјештаје руског конзула из Дубровника Јеремије Гагића Министарству иностраних послова Русије налази се и копија Тестамента Митрополита Петра Првог, одлуке црногороких главара о признавању Радивоја — Петра Другог Његоша за насљедника и Његошева преписка са Гагићем чува се у Архиву спољне политике Русије у Москви, V-А₉/1830, опись 181, дело 687. Најпотпунију библиографију о Тастаменту митрополита Петра Првог дао је Александар Младеновић, Прилози о Његошу, Библиографски вјесник, Цетиње, 1993/1, стр. 133—145.

дију о Његошу као владици а митрополиту Српске православне цркве у Црној Гори. Чињеница је да се територија Цетињске митрополије није поклапала са државном територијом Црне Горе као државе све до 1878. године. Питање Српске православне цркве у Црној Гори није изучио. То је веома важно питање које треба изучити.

Као уредник петотомне едиције грађе Петар Други Петровић Његош коју је припремао покојни Јевто М. Миловић били смо у прилици да се упознамо са огромном архивском грађом из Његошевог периода.[2]

Припремајући овај рад радили смо и у Архиву спољне политике Русије у Москви гдје смо нашли више докумената који говоре и о државноправном развитку Црне Горе у Његошевом периоду.[3] Уз све ово је и чињеница да у новијој државно-правној историографији Црне Горе нема монографије о Његошу као државнику. Истина, прије скоро једног вијека (1896) Лазар Томановић је објавио значајну књигу под насловом — *Петар Други Петровић Његош као владалац.*

Постоји обимна литература о појединим питањима из историје Црне Горе из периода Његошеве владавине. Она се односи на унутрашњи развитак Црне Горе, њену ослободилачку борбу против Турске, односима са суседном Аустријом и територијално удаљеном, али у сваком погледу присутном Русијом одлучујућим моралним и материјалним фактором и заштитницом Црне Горе пред великим сусједним државама у првом реду Турском.

Када се говори о објављеним изворима и литератури о Црној Гори у периоду Његошеве владавине они се могу сврстати, по времену објављивања, у двије основне групе и то: изворе и литературу објављену до краја самосталности црногорске државе (1918) и објављене изворе и литературу послије првог свјетског рата све до данашњих дана. Што се тиче објављивања извора у првом периоду није објављена ниједна посебна збирка извора. Објављивани су поједини документи у часописима *(Просвјета, Зета, Нова Зета, Књижевни лист)* који су излазили у Црној Гори, или у саставу појединих радова. Од радова домаћих аутора објављених до почетка овога вијека најважнији су радови: Милорада М. Медаковића, Нићифора Дучића, Лазара Томановића, Марка Драговића и других. Из радова насталих током овога вијека најважнији су радови: Јевта М. Миловића, Риста

Јевто Миловић, Петар II Петровић Његош у свом времену, Титоград, ЦАНУ 1984, стр. 118—129, Исти, Стазе ка Његошу, Титоград, 1983.

[2] Јевто М. Миловић, Петар II Петровић Његош, —рађа 1830—1851, књига 4, 5 и 6, Подгорица 1986—1990. Предговор Јована Р. Бојовића у 4 књизи Ђоко Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, књига 1—3, Београд, 1991.

[3] Архив внешней политики России, Главный архив, Политодела, 6А. (А.В.П.Р, Г.А.), V—A_2, оп. 181, д. 687. Извјештаји Ј. Гагића.

Шоћа, Ђока Пејовића, Крунослава Спасића и других.[4] Што се ћа, Душана Вуксана, Томице Никчевића, Петра Поповића, Пера Шоћа, Ђока Пајковића, Крунослава Спасића и других.[4] Што се тиче објављивања извора велика је заслуга Душана Вуксана и Јевта Миловића. На жалост Јевто М. Миловић није успио да за живота заврши петотомно дјело извора о Петру Другом Петровићу Његошу. Он је објавио три књиге докумената у издању Историјског института и нашим уредништом, а четврту је затекао у штампарији у Требињу крвави грађански рат у Босни и Херцеговини који је прекинуо њен завршетак. Очекивати је да ће издавачи (Институт и Универзитетска ријеч у Никшићу) привести крају ово заиста капитално дјело и на тај начин завршити Миловићево започето дјело о Његошу. Тиме би се одужили Јевту Миловићу највећи познавалац Његоша и историје Црне Горе у његовом периоду.*

Важни документи о државноправном развитку Црне Горе у Његошевом периоду објављени су у скоро покренутој вишетомној едицији извора — Црногорско-руски односи 1711—1918. године.[5]

Његошем и историјом Црне Горе у његовом периоду бавили су се и руски дипломати и истраживачи међу којима су најпознатији радови: Јегора П. Ковањевског, Н. Попова, П. А. Лаврова, П. А. Ровинског, Н. И. Хитрове, И. С. Достојан, Ј. П. Аншa-

* Након смрти Јевта М. Миловића Историјски институт је формирао Редакцију у саставу: Доротеја Миловић (супруга Јевтова), Бранко Павићевић, Јанко Брајковић и Јован Р. Бојовић са задатком да прикупљену архивску грађу припреме за штампу.

[4] Милорад Г. Медаковић, П. П. Његош последњи владајући владика црногорски, Нови Сад 1882; Нићифор Дучић, Књижевни радови, књига 3, Београд 1993; Лазар Томановић, Петар Други Петровић Његош као владалац, Цетиње 1896; Марко Драговић, Материјали за историју Црне Горе, Гласник Српског ученог друштва, књига 73, Београд 1892, Јевто М. Миловић, Петар II Петровић Његош у свом времену, Титоград 1984; Ристо Драгићевић, Чланци о Његошу, Цетиње, 1949; Споменица Петра II Петровића Његоша — владике Рада 1813—1851—1925. Уредио Душан Д. Вуксан, Цетиње 1926; Љубомир Дурковић-Јакшић, Србијанска штампа о Његошу и Црној Гори (1833—1851), Београд 1951; Исти, Његош и Ловћен, Београд 1971; Исти, Библиографија о Његошу, Београд 1951; Перо Шоћ, Библиографија о Црној Гори на страним језицима, Београд 1948; Петар ce Петровић Његош, приредио Саво Вукмановић, Цетиње 1972; Петар II Петровић Његош, Изабрана дјела, Београд 1964; Петар И. Поповић, Црна Гора у доба Петра I и Петра II, Београд 1951; Бранко Павићевић, О историјским коријенима Горског вијенца, Петар II Петровић Његош, Горски вијенац. Јубиларно издање, Исти, Стварање црногорске државе, Београд 1955; Јагош Јовановић, Стварање црногорске државе, Цетиње 1947; Ђоко Д. Пејовић, Црна Гора у доба Петра I и Петра II, Београд 1981, Крунослав Ј. Спасић, Његош и Французи, Зајечар, 1988.

[5] Црногорско-руски односи 1711—1918, књига 1, Подгорица — Москва 1992.

кова и други. Од значаја су и документи објављени у појединим руским едицијама извора.[6]

Најважнији документи о државно правном развитку Црне Горе у Његошевом периоду чувају се у Архиву Црне Горе у Цетињу, Историјском архиву у Котору, Архиву и библиотеци Валтазара Богишића у Цавтату, Архива у Задру, Државном архиву и Бечу и Архиву спољне политике Русије у Москви. Грађу из Задарског и Бечког архива о Његошу и Црној Гори прикупио је Јевто Миловић. У Архиву спољне политике Русије у Москви за Његошев период истраживали су Бранко Павићевић, Радоман Јовановић, Јован Р. Бојовић и други.

Као што смо већ истакли стари митрополит Петар Први ударио је темељ државној организацији у Црној Гори. Крајем његова живота државна организација коју је успоставио била је лабава. Одржавало се захваљујући само његовом огромном ауторитету у народу. Поједина племена су тежила да очувају своје сепаратно живљење, а њихови наследни главари да о свему одлучују у племенима и нахијама. Смрћу старог митрополита нестало је највећег ауторитета и духовне и световне власти у Црној Гори. И не само то. Нестао је највећи црногорски паметар и државник свих времена.

Послије његовог великог ауторитета дошао је да га замијени и сувише млади Његош без икаквог државничког искуства, државне, чврсте и уходане државне организације. Његова највећа шанса међу несложним Црногорцима и несложним нахијама и племенима била је што га је препоручио стари митрополит, признала Русија и што је узасе имао неколико црногорских паметара из свих крајева ондашње Црне Горе и Брда. Већ на почетку своје владавине Његош је наишао на прикривену опозицију гувернадура Вуколаја Радоњића и његових присталица. Радоњић је уз помоћ Аустрије желио да узме врховну световну власт у Црној Гори, а да Његош остави црквену власт. Његош није добио помоћ од секретара старог митрополита и његовог учитеља Симеона Милутиновића који је ускоро и напустио Црну

[6] Егор Петрович Ковалевски, Черногорія и славянские земли, Том IV, С. Петербург 1872; П. А. Лавров, Петар II Петрович Негош владика черногорский и его литературная деятелност, Москва 1887; Павле А. Ровинский, Петар II (Раде) Петрович Негош владика черногорски (1830—1851), С. Петербург 1889; Ровински о Његошу. Предговор Нико С. Мартиновић. Превео Радисав Пауновић, Цетиње 1967; Нина И. Хитрова, Черногория в национально освободительном движении на Балканах и русско-черногорские отношения в 50—70-х годах XIX в. Москва 1979; Ирина С. Достян, Проблема государственной организации Черногории в русско-черногорских политических связях начала XIX века, Балканский исторический сборник, Кишнев 1974/4; Иста, Црна Гора и Црногорци у руској публицистици и службеним материјалима прве четврти XIX вијека, *Историјски записи*, 1989/3—4; Юрий П. Аншаков, Освободительнай борба Черногории и русско-черногорские отношения на рубеже XVIII—XIX вв, Ленинград 1981; *Международные отношения на Балканах 1830—1856*, Москва 1990, стр. 147—155, 234—254.

Гору, што није сасвим објашњено у историографији. Аустрија и Турска свако из својих интереса жељеле су да искористе промјену црногорског господара. Уз то ишла је и црногорска неслога.

Први Његошев потез на сређивању унутрашњих прилика у Црној Гори био је обрачун са гувернадуром Вуколајем Радоњићем и укидањем гувернадурства. Гувернадур Вуколај Радоњић је под притиском главара потписао одлуку о признавању Његоша за наследника митрополита Петра Првог (19/31. октобра 1830). Без обзира на то он је наставио рад ослањајући се на сусједну Аустрију и своје присталице да узме врховну световну власт у Црној Гори. За узврат Аустрија би била покровитељица Црне Горе и тиме истиснула утицај Русије. Радоњић је покушао да наметне своје мишљење о његовој врховној власти у Црној Гори и руском конзулу Јеремији Гагићу у Дубровнику, Истовремено и Аустрија предузима мјере да искористи долазак младог Његоша за црногорског господара припремајући терен да присаједини Аустрији црногорске манастире Подмаине и Стањевиће. Гувернадур се тајно састаје са представницима аустријске власти у Котору. Након тога на скупштини црногорских и брдских главара у Цетињу (17/29. новембра 1830) гувернадур Вуколај Радоњић је осуђен на смрт. Залагањем Његоша над Радоњићем није извршена смртна пресуда. О укидању гувернадурства у Црној Гори обавијештене су Русија и Аустрија. Међутим, Вуколај Радоњић је и даље радио на подривању Његошеве власти и власти Сената у Црној Гори. Због тога је Сенат одлучио 4/16. јануара 1832. године да се Вуколај и брат му Марко затворе и да се породица Радоњића протјера из Црне Горе. Ускоро су Вуколај и Марко пуштени из затвора и протјерани са породицама из Црне Горе, а њихове куће разурене (6/18. јануара 1830).[7] Био је то дефинитивни обрачун са гувернадурима у Црној Гори.

Бранко Павићевић је свеобухватно обрадио везе старога митрополита Петра Првог са Иваном Ивановићем Вукотићем и његовим сестрићем Матијом Петровићем Вучићевићем у Русији и њиховим доласком у Црну Гору крајем септембра 1831. године Обадва су били из Црне Горе и у руској државној служби. У Црну Гору су дошли крајем септембра 1831. године по одобрењу Русије са задатком да помогну организовање државних органа власти у њој. Они су са собом донијели и половину заостале руске новчане помоћи у износу од 7.200 златних рубаља, што је било од великог значаја за помоћ у исхрани и организацији државног апарата у Црној Гори. Јевто М. Миловић је на основу аустријских извора до сада најпотпуније приказао формирање и

[7] Ј. М. Миловић, Петар II, стр. 53—59; Ристо Ј. Драгићевић, Чланци о Његошу, Цетиње 1949, стр. 72—110.

састав централног органа власти у Црној Гори Правитељствујућег сената.[8]

Након доласка Вукотића и Вучићевића у Цетињу је сазвана народна скупштина 2. октобра 1831. године којој су присуствовали црногорски и брдски главари, као и прваци Грахова и Куча, који још тада нијесу били у саставу Црне Горе. На скупштини су присутни упознати да су Вукотић и Вучићевић од стране Русије послати у Црну Гору са задатком да организују органе власти. Поред осталог Вукотић је на Скупштини уручио Његошу и царски поклон и одликовање које му је послао руски цар (Мисал, Путир за Цетињски манастир и Крст). Поред тога предао је 2000 талијера црногорским главарима које је Русија послала као помоћ народу. Уручио је и одликовања (крстове) архимандриту Манастира у Острогу Јосифу Павићевићу и игуману Манастира у Морачи Мојсију Зечевићу. Уз све ово сваком племенском главару поклонио је по три талијера. Прије подјеле дарова Вукотић је пред присутним отворио и прочитао царско писмо (грамату) за коју се касније установило да је била његова творевина са циљем да узме врховну световну власт у Црној Гори. Читање лажног царског писма, уручивање народне помоћи у новцу, новчана помоћ главарима и уручивање одликовања имало је великог одјека и на главаре и касније у народу. Након овога, на скупштини је закључено да се образује привремени „Сенат који ће сачињавати 12 сердара из свих нахија" и да се за његовог предсједника изабере Иван Вукотић, а за потпредсједника Матија Вучићевић. Поред Сената закључено је да се изабере и народна стража од 100 људи. Након ове скупштине Његош је 20. јануара / 1. фебруара 1832. године писмено обавијестио све Црногорце и Брђане и друга лица како је „високопреподобни господин архимандрит Петар Петровић управитељ црногорски со согласијем цијелога управљајућега Сената поставља господина кавалијера Јоана Вукотића ... президентом управљајућег Сената". Ова Његошева објава — свједочанство потврђена је „народним печатом" и својеручним Његошевим потписом. Истога дана издато је видјетељство и за Матију Вучићевића да га је Његош поставио за потпредсједника Сената. На овим се документима Његош потписује „Управитељ црногорски архимандрит Петар Петровић".[9]

Након скупштинских договора коначно је формиран Правитељствујући сенат 2. октобра 1831. године који је био састављен од 14 сенатора, предсједника Вукотића — и подпредсједника Вучићевића, укупно 16 чланова. Први сенатори су били: из Катунске нахије: 1. Саво Марков Петровић, 2. сердар Ђуро Поповић, 3. сердар Ђико Мартиновић, 4. сердар Манојло Вукотић. Из

[8] Бранко Павићевић, Припреме за долазак Вукотића и Вучићевића у Црну Гору 1831. године, *Историјски записи*, 1969, стр., 91—119; Ј. М. Миловић, Петар II, стр. 48—52.

[9] Јевто М. Миловић, Петар II, стр. 48—52.

Брда: 5. Поп Јован Мартиновић, 6. сердар Михаило Бошковић. Из Пипера: 7. Војвода Томица. Из Куча: 8. поп Спахо Дрекаловић. Из Љешанске нахије: 9. Ђокица Ускоковић. Из Ријечке нахије: 10. сердар Филип Ђурашковић. Из Љуботиња: 11. поп Матија Дрецун. Из Црмничке нахије: 12. сердар Марко Пламенац, 13. Кнез Станко Кнежевић, и из Мораче: 14. војвода Мина Радовић.[10] Његош није био члан Сената што је био смишљени план Вукотића како би преузео врховну световну власт у Црној Гори. Сенат је имао највишу судску власт у Црној Гори. Њему су били потчињени нижи органи власти. Предсједник, потпредсједник и чланови Сената примали су плату. Становали су у Цетињу, Чланови Сената имали су велики углед и ауторитет у народу.

Поред Сената формиран је нижи орган власти звана Гвардија. Гвардија је у почетку бројала 156 људи састављених из свих племена. Касније се овај број удвостручио. Она је била извршни орган Сената. Чланови Гвардије били су размјештени по свим племенима Црне Горе и Брда. Рјешавали су мање спорове, убирали порез и обезбјеђивали границе. Добијали су плату и помоћ за храну (хљеб за један оброк и 3 талијера годишње за храну). На челу Гвардије био је познати црногорски паметар и јунак Стеван Перков Вукотић који је одиграо велику улогу у изграђивању и стабилизовању државних органа власти у Црној Гори. Поред њега био је задужен за рад Гвардије и кнез Грујица Лопичић са Цеклина.

Поред Гвардије формирана је лична пратња господара Црне Горе и Брда која је у почетку бројала 8 људи. Звали су се Перјаници. Поред пратње перјаници су рјешавали и мање спорове у народу. Добијали су плату, одијело и храну.[11] Касније се број перјаника повећао. Били су стасити и физички лијепи људи.

Током друге половине 1831. године у Цетињу је отворен затвор (тамница). Још митрополит Петар Први отворио је тамницу 1803. године, која није била дугог вијека. Његош је именовао три стална затворска стражара који су добијали плате.

Уз Сенат, Гвардију и перјанике постојала је и Народна канцеларија на челу са народним секретаром. Након одласка Симе Милутиновића за секретара је постављен Димитрије Милаковић. Уз државног постојао је и народни секретар.

Народна скупштина је и даље задржала ону улогу коју је и раније имала. Она је одлучивала о најкрупнијим питањима унутрашњег и спољњег живота Црне Горе. Њене одлуке су биле обавезујуће за све органе власти почев од Његоша као владара и врховног органа власти (за Сенат, Гвардију и перјанике).

Новоформирани органи власти: Сенат, Гвардија, Перјаници и Народна канцеларија остаће за читав период Његошеве владавине. Њихов број и улога се мијењала. Постојали су све ухо-

10 Исто, стр. 51.

11 Исто, стр. 52.

данији, стабилнији и ауторитативнији органи власти. То је нарочито дошло до изражаја након Његошевог повратка из Русије 1837. године када је извршио унутрашње реформе и постао апсолутни владар у Црној Гори.

Да се Вукотић припремао да узме врховну власт у Црној Гори, поред осталог, види се и из предговора текста *Закона отечества* који је он саставио. Он се у уводном дијелу Законика позива на ауторитет рускога цар „видјећи да Црногорци не имају законе" што није било тачно, јер је познато било сваком Црногорцу и руској дипломатији да је прије овога постојао Законик митрополита Петра Првог из 1798. године. Вукотић пише да је он „по заповиједи великога цара рускога написао кратке но потребите законе по којима се дужно народу црногорском и брдскому владати и судити се". *Закони отечества* имају 20 чланова. Већина чланова преписана је из Законика митрополита Петра Првог. На сачуваном рукопису стављен је печат Правительствујућега сената, да су „потврђени свијем главарима црногорскијема и брдскијема" и потписује их само „президент и кавалјер Иван Вукотић". На крају стоји да су усвојени у Цетињу 23. маја 1833. године. Нема података да је тада одржана Народна скупштина на којој је усвојен овај Законик. Законик је пуноважан ако га усвоји скупштина црногорских и брдских главара и ако га потпише Његош као владар Црне Горе. О тексту Законика ми смо написали посебан рад. Свакако Вукотић је намјеравао да написани Законик искористи у повољном тренутку и узме врховну власт у Црној Гори остављајући Његошу само црквену власт која припада Цетињској митрополији.

Његош се тријумфално вратио из Русије гдје се завладичио и гдје га је примио руски цар, донио руску новчану помоћ, штампарију, књиге и друго. На Народној скупштини у Цетињу 26. децембра 1833. године, отпечаћено је писмо Црногорцима руског императора у којем их је подсјетио да су их руски цареви у прошлости помагали, да ће их и даље помагати ако буду сложни, препоручујући им да живе у слози са аустријским поданицима и да се договарају са Турцима, да плаћају порез по један талијер од куће и друго. Његош је обавијестио скупштину о завладичењу, да га је цар примио, добијеној помоћи за народ, поклонима, да ће Русија школовати 12 црногорских младића и друго. Ово је био истински Његошев тријумф и у Русији и у Црној Гори. То је у исто вријеме био и крај Вукотићевог и Вучићевићевог боравка у Црној Гори. Због отвореног сукоба са Његошем Сенат је Вукотића смијенио са положаја предсједника Сената. Након тога, Вукотић је почетком 1834. године напустио Црну Гору. Ускоро је то исто урадио и Матија Вучићевић. Тако је Његош раскрстио и са овом опозицијом.

Након низа тешкоћа због сплеткарења протјераних Радоњића, бившег предсједника и потпредсједника Сената Вукотића и Вучићевића и других, Његош је по други пут био у Русији 1837.

године.[12] На путу је имао доста тешкоћа да увјери руску дипломатију да су у питању интриге његових противника. На крају руска дипломатија се увјерила да Његош и стање у Црној Гори нијесу онакви како су их приказивали његови противници у Русији.

Његош се са руским потпуковником Јаковом Озерецковским вратио у Црну Гору августа 1837. године. Почетком септембра у Цетињу је сазвао народни збор н акоме је присуствовало око 1000 људи из читаве Црне Горе (сеоски главари, сердари, сенатори и старјешине појединих породица). Присутни су обавијештени о Његошевом боравку у Петрограду и резултатима његове посјете: Његош је добио новчану помоћ од 11.631 фиорина што је била значајна сума за Црну Гору, Тада је Његош одредио Димитрија Милаковића да руководи добијеним новцем — казначејем (каса). Тако је Милаковић постао први министар финансија Црне Горе. Његош је извршио реорганизацију Сената, Гвардије и перјаника. Формирао је Сенат од 14 сенатора, предсједника и потпредсједника, укупно 16 чланова. Предсједник Сената био је Његош, а потпредсједник његов синовац Ђорђије Петровић поручник у руској војсци, који је напустио руску службу и који ће ускоро постати Његошев противник. Нешто касније за предсједника Сената постављен је Његошев брат Перо Томов. Државни секретар и даље је остао Димитрије Милаковић. Поред њега постављен је и народни секретар. То је био писар у Сенату. Поред реорганизације Сената именовао је 12 капетана Гвардије у племенима и нахијама. Капетани су замијенили дотадашње сер-

---

[12] АВ ПР, Главный архив, Политодел, 1836—1837. Писма И. Вукотића, 1836, д. 1; извјештаји конзула Гагића из Дубровника 1836, д. 1; извјештаји књаза Горчакова из Беча 1836, д. 1; Копија тајног извјештаја Ј. Озерецковског 1836, д. 1; Извјештај књазу Горчакову из Петрограда поводом Његошева захтјева о повећању руске помоћи Црној Гори 1836, д. 1; Писмо И. Вукотића К. К. Родофинкину о неуспјелом покушају црногорског владике да заузме Грахово 1837, д. 1; Писмо Ј. Озерецковског А. Николаевичу о предстојећем путу Његоша у Петроград 1837 д. л; О отказу цара да прими Његоша и Његошевој намјери да путује у Париз; Инструкције Гагићу Министарства иностраних дјела Русије о Његошу 1936, д. 1; Инструкције Гагићу о Црној Гори № 432 од 18. II 1837; Писмо Његоша К. В. Насељроде 22. II 1837; Писмо жандармеријског капетана Раксева Родофиникину 22. II 1837; Писмо Његоша од 26. II 1837; Извјештај Ракова Родофиникину 1. марта 1837; Извјештај Родофиникина Несељроде 23. III 1837; Изводи из писама добијених из Црне Горе на име Његоша од 17. до 28. априла 1837; Пројекат депеше Мин, иностраних дјела Русије руском посланику Д, П. Татишчеву у Бечу 9. јула 1837, Н. 1558; Писмо Родофиникина Његошу од 11. јула 1837, Н. 1563; Извјештај Горчакова Азијатском департману 6/19. јула 1837; Извјештај грофа Бенкендорфа Родофиникину од 30. јула 1837, № 2307; Извјештај из Беча Родофиникину 9/21. II 1837; Писмо Н. А. Протасову 11. V 1837; № 1184; Писмо К. В. Несељроде 12. V 1837, № 1189; Писмо Његошу да ће га примити цар 23. V 1837, № 1318; Извјештај Ковањевског 5. V 1837, № 31.

даре. Број Гвардије је повећан на 420 чланова. Исто тако повећан је и број Његошеве пратње — перјаника — на 30 чланова.[13]

Након реорганизације државне власти предузео је енергичне мјере противу дотадашње опозиције. По наређењу Сената стријељан је вођа опозиције Андрија Калуђеровић. Нијесу боље прошли ни други Његошеви противници. Његош је створио централизовану, ефикасну и послушну власт у држави. То му је омогућило да прекине раније погађања око плаћања пореза. Од тада је порез постао морална и законска обавеза сваког Црногорца. Тиме је Његош створио редовни државни приход. И послије овога било је још отпора давању пореза као у Црмници и у Бјелопавлићима, али је и њима стао на крај. Овакво стање државне организације са допунама остаће у Црној Гори до краја Његошеве владавине.

Његош је улагао огромне напоре да сузбије крвну осветy у Црној Гори која је вјековима била њен највећи непријатељ. Она је изнутра разарала многе породице па и племена. У том погледу постигао је велике резултате.

Поред државних органа власти (Сената, Гвардије, капетана, перјаника, Државне канцеларије, финансија) постојали су и државни симболи Црне Горе: грб и застава. Грб је био двоглави орао са круном, скиптром и жезлом, а између жезла и скиптра лав. Застава је била са грбом.

Поред рада на организацији, уходавању и учвршћивању органа државне власти Његош је предузео, за оне услове, и велике подухвате на организовању образовних и културних институција у Црној Гори. Све се почињало у Цетињу што је било и природно. Још док је био у Русији 1833. године, припремао се да у Цетињу отвори основну школу и штампарију, што је и урадио 1834. године. Истина, Његош је још 1831. године покушао да отвори основну школу у Цетињу али Аустријанци нијесу дозволили учитељу из Котора да дође у Цетиње. Школа је радила у Манастиру. Први њен учитељ био је Петар Ћирковић из Котора. Први њени ђаци били су одрасли младићи. Становали с и хранили се у Манастиру о државном трошку. Ђаци су имали српско-православне букваре, а ускоро српске букваре штампане у Цетињу. Његош је из Русије са собом донио и 400 разних књига: црквених, богослужбених и школских. Исте године у Цетињу је отворена и штампарија коју је Његош купио. Са собом је довео и руског штампара Михаила Петрова. У Штампарији је штампан календар *Грлица* за 1833, *Српски буквар* 1836, Његошеве пјесме *Србин Србима на части захваљује*, *Лијек јарости турске*, *Пустињак цетињски*. Затим пјесме Сима Милутиновића,

[13] Јевто М. Миловић, Студије, расправе и чланци, књига 1, Никшић 1989, стр. 143—145; Душан Вуксан, Први министар финансија Владике Рада, Споменица Петра II Петровића Његоша 1813—1851, Цетиње 1926.

Дика Црногорска. У Цетињу је 1834. године боравио и Вук Караџић, гдје је штампао Пословице (1836).[14]

У Његошевом периоду Цетиње посјећују истакнуте научне и политичке личности какви су руски дворски савјетник А. Фон Ројц (1832), ужички епископ Вукосављевић из Србије (1833), Сима Милутиновић (1832), руски колешки секретар Димитрије Момировић (1835), краљ саксонски Фридрих Август II (1838), пруски познати ботаничар В. Ебел (1841), руски дворски савјетник А. В. Чевкин (1841), Људевит Гај (1841), Антун Мажуранић (1841), као и разни руски дипломати и дворски савјетници.[15]

Отварање школе, штампарије и штампање књига посебно *Српског буквара* за ђаке и првог црногороког календара *Грлица* био је од великог значаја и за развитак државних органа власти и развитак Црне Горе као државе.

Једно од важних питања Његоша као државника јесте и његова спољна политика. Она се у основи састојала у односу са сусједним државама Аустријом и Турском, са неослобођеним крајевима Црне Горе, са Србијом и Русијом њеном заштитницом и економским донатором.

У покушају да ослободи Подгорицу и Зету 1832. године Црна Гора је претрпјела неуспјех. Након тога Русија је савјетовала Његоша да одржава добросусједне односе и са Аустријом и са Турском. Његош је прихватио руски савјет улажући напоре да одржава добросусједске односе са скадарским и херцеговачким Турцима. У том смислу фебруара 1834, закључен је мир између Црне Горе и турским заповједником у Херцеговини Алипашом Ризванбеговићем-Сточевићем. Без обзира на то сукоба је и даље било. До жестоке борбе између Црне Горе и Херцеговачких Турака дошло је на Грахову августа 1836. године, гдје су Црногорци претрпјели пораз. Након тога и даље је било пограничних сукоба. Током октобра 1838. године дошло је до мира и разграничења између Црне Горе и Херцеговине. Овим уговором олакшан је положај Граховљана и Бањана. Захваљујући пријатељским односима Његоша и Али паше Ризванбеговића-Сточевића на том дијелу црногорско турске границе мир је био стабилнији.

Послије неуспјелог ослобођења Подгорице и Зете (1832) Његош је улагао напоре да одржава добросусједске односе са скадарским пашама. Међутим, скадарске паше су традиционално били заклети непријатељи Црне Горе и Цетињске митрополије. Током 1835. године било је мањих сукоба са Турцима у околини Подгорице и Жабљака Црнојевића.

---

[14] Јевто М. Миловић, Петар II Петровић Његош, стр. 130—135.

[15] Бранко Павићевић, Његош и Јаков Николаевич Озерецковски, *Историјски записи* 1967/1; Јевто М. Миловић, Петар II Петровић, стр. 427; Коста Милутиновић, Његош и Русија, *Историјски записи* 1992/1—4; Љубомир Дурковић-Јакшић, Његош и Енглези, *Историјски часопис*, к.в., 1954—1955, стр. 273—285.

У спољној политици Његош је имао највише тешкоћа са скадарским пашама. Један од њих је био и Осман-паша. Он је свим силама радио да пограничне нахије и племена одвоји од Црне Горе и веже за себе. За то је користио неродне године и глад околног становништва подмићивањем главара и народа. Оваквим методама понекад је успијевао да изазове немире који су енергично угушивани од стране органа власти и војске.

Скадарски Осман-паша на превару је заузео средином 1842. године острва у Скадарском језеру Врањину и Лесендро. У Врањини је порушио Врањински манастир некадашње сједиште Зетске епископије до њеног пресељења у Цетиње. Његош је улагао напоре да уз помоћ Русије и Аустрије поврати заузета острва, али у томе није успио. Планирао је и изградњу бродовља како би их ослободио али су то остали само покушаји.[16]

Од пада Млетачке Републике (1797) од када је Аустрија присутна на Бококоторском и Паштровском приморју (са прекидима до 1814) па до коначног ослобођења балканског простора од ње (1918) увијек је била непријатељски расположена према Црној Гори. Само захваљујући Русији као заштитници Црне Горе Аустрија није војнички нападала Црну Гору. Истина, било је мањих пограничних сукоба у периоду Његошеве владавине (Паштровићи 1838, Доброта 1848), На крају петогодишњег преговарања и повлачења границе (1837—1841) између Црне Горе и Аустрије извршено је разграничење и успостављана је граница средином 1841. године. Овим разграничењем Аустрија је фактички признала Црну Гору као независну и самосталну државу иако по међународним узусима она то још није била нити ће бити све до 1878. године. Пресудну улогу у разграничењу и успостављању границе одиграла је Русија и њен представника Александар В. Чевкин. У овом разграничењу Црна Гора је изгубила два позната манастира у Стањевићима гдје је била зимска резиденција црногорских митрополита и Подмаинама. Након разграничења обадва манастира су се нашла на аустријској територији. Иако је Црна Гора за њих добила новчану надокнаду био је то за њу велики не само културни већ и политички губитак.[17]

Његош је успоставио односе и са црногорским племенима која још нијесу била у саставу Црне Горе као са Кучима, Братоножићима, Васојевићима, Ускоцима, Дробњацима, Шаранцима, Граховљанима и Бањанима. Његошев је утицај нарочито дошао до изражаја у Дробњацима гдје је убијен познати херцеговачки

[16] Лазар Томановић, Петар II, стр. 110—159.

[17] Марко Драговић, Једна биљешка о границама међу Црном Гором и Аустријом, *Књижевни лист*, Цетиње 1901, Свеска XII, стр. 418—421; Милош М. Милошевић, Његошев став приликом аустроугарског разграничења на подручју Доброте (1837—1841), *Историјски записи* 1963/3, стр. 425—452; Бранко Павићевић, Чевкинова улога у раду на разграничењу Црне Горе и Аустрије 1839—1841. године, *Историјски записи* 1968/2, стр. 175—195; Новица Ракочевић, Односи Црне Горе и Аустро-Угарске 1777—1914, *Историјски записи* 1884/3—4, стр. 55—57.

јунак и велики српски непријатељ Смаил-ага Ченгић 1840. године. Без обзира на сва страдања која су претрпјели Дробњаци, Ускоци и Шаранци послије Смаил-агиног убиства, Турци на њих нијесу могли више рачунати као на њихову територију. На политичку позорницу ступају познати дробњачки паметари и јунаци: Ђоко Маловић, Новица Церовић, Шујо Карацић, Смајо Кривачевић, Бошко Бојовић, Јоксим Кнежевић, Трипко Џаковић и други, у Васојевићима Миљан Вуков Вешовић, у Грахову Јаков Даковић и други.

Његош је успоставио везе са Србијом у вријеме књаза Милоша Обреновића што му није донијело очекиване резултате. Његошеви односи са Србијом у вријеме књаза Александра Карађорђевића били су плодоноснији у сваком погледу но у вријеме књаза Милоша. У односима са Александром Карађорђевићем посредовали су Сима Милутиновић и епископ Вукосављевић. Имао је односе и са књазом Михаилом Обреновићем. Иначе, односи Црне Горе и Србије били су веома живи у периоду митрополита Петра Првог и Карађорђа.

Револуционарна 1848. година у Аустријској монархији није испунила Његошева очекивања. Успоставио је везу са баном Јосифом Јелачићем у нади да је куцнуо час ослобођења и уједињења Југословена. Бан Јелачић је остао вјеран аустријској круни и католичанству. Његош се заносио југословенском идејом све до угушивања револуције у Аустрији. Од тада он је другачије гледао на југословенску идеју. Он је то најјасније истакао у писму грофу и пјеснику Меду Пуцићу маја 1849. године. Поред осталог Његош му пише:

> „Ej, кукавни Срби, свачија их сабља сијече, истријебити их не мога, никакви их тирански ланци не могаше одржати да робују, а глупи их мисионери са својим лажима окужише и утријеше: разлучише Србе пуке и невине, сваки на своју страну, отуђише брата брату, крваву сабљу међу Србима извадише и отискоше ријеке братске крви те провреше. Бог знаде, хоћели се Срби када од ове смртне ране излијечити.
>
> Драги грофе, данас су настала времена од пословања за оне, којима ништа своје није урађено. Ја сам се у почетку нешто надао, него данас видим, да је засада југословенство идеална ријеч, која само празнијем гласом лијепо звечи. Што су Бановина (Троједна Краљевина) и Војводство? То су мртве историјске ријечи, друго ништа. Југословени силе своје не познају па и заслуге своје не виде. Стога они себе и предају слијепо у безусловно робство туђину. Ово је вјечна мука за оне, који су њихови и за оне душе које ово осјећају. Него све једно бива кад наша браћа не умију разумјети што је дична свобода".[18]

Југословенска идеја је била и остала заблуда. То је прије свих најбоље уочио Његош. У то га је најбоље увјерио бан Јосиф

---

[18] Лазар Томановић, Петар II Петровић, стр. 183; Петар Петровић Његош, Изабрана писма, Београд 1967, стр. 176.

Јелачић. Југословенску идеју су искористили Хрвати и Словенци да се уз помоћ Срба ослободе испод аустроугарске власти и да створе своје аутономије у саставу Краљевине Југославије (1918—1941), а у саставу Федеративне Југославије (1945—1991) своје државе Хрвата и Словенаца. Они су форсирали хрватство и словенство и у првој (1918—1941) и у другој Југославији (1945—1991), а Срби мјесто српства форсирали су југословенство што је довело до подјеле српске територије и денационализације српског народа. Поред осталог југословенство није могло успјети гдје је Католичка црква имала доминантан утицај у Словенији и у Хрватској, као и у једном дијелу Босне и Херцеговине.

Његош је увијек имао пријатељске односе према Русији. Због разних интрига Његошевих противника крајем 1836. и почетком 1837. године. Русија је имала резервисан став према њему, У том периоду он је помишљао да посјети Француску, али не да у њој тражи заштитницу Црне Горе, већ да је упозна. Све понуде од стране Турске и Аустрије да одвоје Његоша од Русије нијесу успјеле о чему говори низ докумената у Архиву спољне политике Русије у Москви.[19]

Његош је као државник улагао напоре да изгради неколика бродића на Ријеци Црнојевића са задатком да ослободи Врањину и Лесендро.

Он је подигао 1838. године први дворац на Цетињу послије разрушеног дворца Црнојевића. То је био модерни дворац у коме је становао и примао посјетиоце. У дворцу су били смјештени Сенат и перјаници. Његошев дворац је касније добио назив Биљарда што је неправилно, јер се он тако није звао за вријеме Његоша већ само сала у којој је био смјештен билијар.[20]

Његош је први увео и израду домаћих одликовања. Прво и највеће црногорско одликовање било је Златна Обилића медаља које су ковање 1841. и 1847. године.[21]

Пред Смрт Његош је намјеравао да изда и црногорски ковани новац коме је дао назив Златни Перун.[22] До ковања ковца није дошло. Израђен је био само калуп.

Његош као државник организовао је и учврстио сталне органе државне власти у Црној Гори што није успјело његовом

---

[19] АВПР, 6. А. В. — А2, 1832, д. 689, лист 41—43. Писмо Ивана Вукотића — К. К. Родофиникину од 14. фебруара 1832. Писмо Озерецковског 30. јула 1837, № 2307, 1836, д. л, лист 139, 140—145. Његоша је у Бечу пратила специјална аустријска обавјештајна служба и све разговоре са њим регистровала и достављала надлежним органима. Ниједан Србин у Бечу није шпијао Његоша Аустријанцима. Види: Јевто М. Миловић, Петар II Петровић Његош у свом времену, Његош у Бечу крајем 1836. и почетком 1837, стр. 202—241.

[20] Ристо Ј. Драгићевић, Чланци о Његошу, стр. 128—148; Јевто М. Миловић, Петар II Петровић, стр. 329—343.

[21] Јевто М. Миловић, Петар II Петровић, стр. 565—574; Љубица Кланчић, Његошеве медаље, Гласник етнографског музеја на Цетињу, свеске 1963/III, стр. 281—304.

[22] Ристо Ј. Драгићевић, Чланци о Његошу, стр. 167—171.

претходнику. Порез је постао редовни приход државне благајне Уз државну организацију власти отворио је прве образовне установе: основне школе, штампарију и штампање књига. Извршено је разграничење између Црне Горе и Аустрије чиме је Аустрија фактички признала Црну Гору као самосталну и независну државу. Успоставио је привремену границу са турским пашама у Херцеговини. Имао је велики утицај у Васојевићима, Дробњацима, Ускоцима, Шаранцима, Грахову и Бањанима. Одржавао је везе са српским државницима у Србији. Био је искрени и одани пријатељ Русије. Израстао је у водећу интелектуалну личност у српском народу. Његош је преко *Горског вијенца*, увео Црну Гору у свјетску културну баштину и тиме створио интерес у свијету за Црну Гору.